

**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.615

БОНДАРЕНКО О.Г.

**ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ РІЗНИХ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАПОДІЯННЯ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ,
ЩО СПРИЧИНИЛИ СМЕРТЬ ПОТЕРПІЛОГО**

В статті проаналізовано особливості допиту різних учасників кримінального провадження під час розслідування заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинила смерть потерпілого. Окрім цього, розглянуто питання побудови слідчих версій, підготовки слідчого до проведення допиту таких учасників як підозрюваний і свідок, а також надано пропозиції щодо удосконалення його проведення.

Ключові слова: кримінальне провадження, допит, тілесні ушкодження, слідчий, підозрюваний, смерть потерпілого.

В статье проанализированы особенности допроса различных участников уголовного судопроизводства при расследовании причинения тяжких телесных повреждений, повлекшее смерть потерпевшего. Кроме этого, рассмотрены вопросы построения следственных версий, подготовки следователя к проведению допроса таких участников как подозреваемый и свидетель, а также даны предложения по совершенствованию его проведения.

Ключевые слова: уголовное производство, допрос, телесные повреждения, следователь, подозреваемый, смерть потерпевшего.

The article analyzes the peculiarities of questioning of various participants in criminal proceedings during the investigation of causing serious bodily injuries, which caused the death of the victim. In addition, the issue of construction of investigative versions, the preparation of the investigator for the interrogation of such participants as a suspect and a witness, as well as suggestions on how to improve its conduct were discussed.

Key words: criminal proceedings, questioning, bodily injuries, investigator, suspect, death of the victim.

Постановка проблеми. Тактика і методика допиту учасників кримінального провадження на етапі досудового розслідування займає важливе місце у розслідуванні кримінальних правопорушень. Відповідно до ст.ст. 42, 55, 65 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) від 13.04.2012 року найчастіше учасниками кримінального провадження є підозрюваний, потерпілий і свідок. Розглядаючи теоретичний і практичний аспект допиту вищезазначених категорій щодо злочинів пов'язаних із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого, зустрічаються певні складнощі у його проведенні. Ці труднощі, насамперед, пов'язані як і з досвідом уповноваженої особи яка проводить допит так і з обранням тактики та методики проведення допиту учасників кримінального провадження по зазначеній категорії злочинів. Тому на сьогодні є актуальним дослідження проведення такої слідчої (розшукової) дії як допит з метою застосування слідчим ефективної тактики та методики, яка і допоможе встановити важливі дані та в подальшому зібрати необхідну докази, використавши при цьому найкоротшу і найефективнішу процедуру розслідування.

© БОНДАРЕНКО О.Г. – аспірант (Інститут права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом)

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості допиту учасників кримінального провадження розглядалися у працях таких науковців, як В. П. Бахін, І. В. Борисенко, В. К. Весельський, А. К. Гаврилов, М. О. Громов, С. П. Єфімичев, А. А. Закатов, В. С. Комарков, В. Е. Коновалова, М. В. Костенко, В. С. Кузьмичов, А. І. Кунтій, І. Б. Лебедев, В. С. Мацишин, В. В. Печерський, М. І. Порубов, В. Ф. Родін, С. М. Стахівський, О. П. Снігерьев, А. В. Старушкєвич, Л. Д. Удалова, В. Л. Цветков, А. О. Шульга та ін.

Однак у сучасній українській криміналістичній науці ще не було комплексно досліджено питання тактики та методики допиту учасників кримінального провадження щодо розслідування злочинів пов'язаних із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого на етапі досудового розслідування.

Метою статті є висвітлення особливостей організації та проведення допиту учасників кримінального провадження щодо злочинів пов'язаних із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого на етапі досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що допит є слідчою (розшуковою) дією передбаченою у КПК України, яка полягає в одержанні слідчим, прокурором від потерпілого, підозрюваного, свідка, обвинуваченого, експерта та інших учасників кримінального провадження показань про обставини, що мають значення для конкретного кримінального провадження. Виходячи з зазначеного вище, можемо стверджувати, що допит осіб, які володіють інформацією, яка має значення для об'єктивного, повного, всебічного дослідження всіх обставин у кримінальному провадженні – один із засобів отримання доказів у ході розслідування злочину.

Сьогодні проблема допиту стали темою досліджень багатьох наук. І це цілком закономірно, оскільки дана тема є невичерпною. Адже постійно нагромаджується і узагальнюється практичний матеріал, впроваджуються нові психологічні та науково-організаційні методи проведення допиту. До того ж кожен з дослідників вкладає в поняття допиту елементи, що є притаманними лише для науки, яку він представляє [1, с. 14].

У трактуванні М. І. Порубова сутність допиту полягає в отриманні від допитуваного показань за допомогою прийомів, розроблених на основі слідчої і судової практики криміналістичною тактикою. На його думку, допит – це слідча і судова дія, що полягає в отриманні органом розслідування або судом відповідно до правил, встановлених процесуальним законом, від допитуваних відомостей про відомі їм факти, що мають значення для правильного вирішення справи. З позиції теорії інформації допит є процесом отримання інформації, що має значення для справи [2, с. 12].

Українські науковці-криміналісти тлумачать допит як процесуальну дію, що являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-логічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [3, с. 252].

За результатом допиту отримується значна частина відомостей про злочин, встановлюються мотиви та мета злочину, а також умови, за яких він вчинявся. На законодавчому рівні поняття допиту як слідчої (розшукової) дії не наведено, а також не сформульована мета його проведення, як наприклад, огляду чи обшуку [4, с. 387–388].

У переважній більшості випадків допит – це складний психологічний процес спілкування слідчого, прокурора з іншими учасниками слідчої дії, що вимагає від кожного з її учасників уваги, напруження розумових здібностей, пригадування подій минулого, контролю за поведінкою співрозмовника і власною, і це викликає швидку втому. Тривалий допит напружує обстановку і сприяє продуктивному процесу встановлення істини [5, с. 488].

Допит свідка і потерпілого одна з найбільш розповсюджених слідчих дій, що полягає в обов'язку з'явитися за викликом особи, що проводить розслідування і надати показання, однак в практика показує, що переважна більшість потерпілих внаслідок завдання їм тяжких тілесних ушкоджень помирає, і лише є невеликий відсоток кримінальних проваджень, де потерпілі надають свої показання до моменту своєї смерті.

Стаття 121 Кримінального кодексу України (далі – КК України) від 05.04.2001 року передбачає кримінальну відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження. У ч. 1 ст. 121 вищезгаданого кодексу вказано, що це умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя [6]. За своєю класифікацією це є тяжкий злочин. Особливу увагу звернули на кваліфікуючі ознаки і однією, як ми визначаємо найнебезпечнішою є тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого.

Слідчий за результатом аналізу отриманої інформації з місця події, відомостей про потерпілого, складає план слідчих (розшукових) дій, висуває слідчі версії вчиненого кримінального правопорушення та визначає заходи, які потрібно здійснити спільно з підрозділами кримінальної поліції для їх відпрацювання.

Перш ніж розпочати таку слідчу (розшукову) дію як допит, необхідно ретельно вивчити особу потерпілого, спосіб його життя, сферу інтересів, коло спілкування, взаємовідносини з рідними, близькими, колегами та друзями, його матеріальний стан та ін.

Слідчий повинен детально відтворити останні години життя потерпілого, місця, де він перебував і з ким спілкувався. Вказані характеристики потерпілого допоможуть окреслити коло осіб, які могли вчинити кримінальне правопорушення або йому сприяти, чи встановити свідків злочину.

У справах даної категорії вибудовуються слідчі версії. Перш за все, усі особи, які становлять інтерес встановлюються і викликають на допит до слідчого з метою: вивчення особи потерпілого, встановлення зв'язків та кола спілкування; визначення кола осіб, зацікавлених у смерті потерпілого, які мали мотив заподіяння тілесних ушкоджень; одержання відомостей про комерційну чи професійну діяльність потерпілого; одержання відомостей про приналежність потерпілого до злочинного світу та ін.

Слідчим Національної поліції при розслідуванні злочину передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України, а саме завдання потерпілому тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого слід особливо підходити до обрання тактики та методики допиту учасників кримінального провадження, особливо це стосується допиту підозрюваного.

При розслідуванні зазначеного виду злочину слідчому необхідно встановити:

- чи мало місце заподіяння тілесного ушкодження;
- час і місце вчинення злочину;
- яке тілесне ушкодження заподіяне, чи було воно небезпечним в момент заподіяння;
- спосіб заподіяння ушкодження;
- знаряддя, яким було заподіяне ушкодження;
- чи не скоєно діяння в стані необхідної оборони або крайньої необхідності;
- чи не є заподіяне тілесне ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони;
- чи не мало місце систематичне завдання побоїв або інших насильницьких дій, що

носять характер мордування або катування;

Також слідчий встановлює:

- ким заподіяне тілесне ушкодження;
- тілесне ушкодження заподіяне навмисно чи з необережності;
- яке ставлення до дії і до наслідків злочину, чи передбачав він, чи бажав і чи повинен був передбачати настання цих наслідків;
- мотиви і цілі скоєння злочину;
- чи не заподіяне тілесне ушкодження в стані сильного душевного хвилювання [7].

У даному випадку, якщо потерпілий помер від тяжкого тілесного ушкодження, то особливу увагу допиту потрібно приділяти підозрюваному та свідкам злочину.

Допит підозрюваного (підозрюваних) повинен бути заздалегідь сплановано. Насамперед з'ясовуються всі обставини, що передували знайомству з потерпілим і встановлення дружніх чи ділових контактів. Під час допиту підозрюваного, який заперечує вчинення злочину, потрібно ставити наступні запитання: Чи знайомий він з потерпілим, якщо знайомий, то з якого часу і які були в них взаємовідносини, якщо не знайомий, то в який момент вперше його побачив, в якому місці? Де саме він перебував у момент вчинення злочину? Попросити відтворити в пам'яті той день (у хронологічному порядку), коли було завдано тілесних ушкоджень потерпілому, що призвели до його смерті? У що він був одягнений?

Окрім цього, важливим для слідчого є встановлення психологічного контакту з учасниками кримінального процесу від самого початку проведення допиту, намагатися підтримувати та зберігати його до закінчення такої слідчої (розшукової) дії як допит і упродовж проведення інших слідчих (розшукових) дій. Інколи лише по закінченні комунікативної слідчої (розшукової) дії вдається досягти психологічного контакту. Тобто слідчий встановлює психологічний контакт для отримання достовірних відомостей від учасників кримінального провадження, в даному випадку підозрюваного. Якщо слідчий переконає підозрюваного про те, щоб він говорив достовірну інформацію шляхом перевірки правдивості його показань іншими запитаннями на початку проведення допиту, які побічно стосуються кримінального провадження, то в подальшому підозрюваний буде розуміти, що слідчий володіє арсеналом тактичних засобів для встановлення неправдивості його показань.

Слідчий може обрати методику на випередження, а саме презентувати певні докази чи продемонструвати фото чи відео матеріали з місця злочину для того, щоб підозрюваний усвідомив, що слідчі органи провели здобули значний обсяг криміналістично значущої інформації.

У процесі розслідуванні вказаного виду злочину, потрібно приділяти і увагу перевірці алібі підозрюваного. Тому слідчим мають бути допитані не лише його родичі, близькі, друзі, які в основному є зацікавленими особами в кримінальному провадженні, а також і інші малознайомі особи підозрюваному, які об'єктивно оцінюючи ситуацію в більшості випадків і надаватимуть достовірнішу інформацію.

Під час розслідування слідчий може запропонувати підозрюваному пройти опитування з використанням поліграфа. Поліграф – різновид спеціального психофізіологічного технічного засобу, який здійснює реєстрацію динаміки протікання не менше п'яти незалежних психофізіологічних процесів людини (грудного і діафрагмального дихання, серцево-судинної активності, електропровідності шкіри, рухової активності) у відповідь на пред'явлення за спеціальною методикою певних психологічних стимулів (запитань, зображень, предметів), не завдаючи шкоди життю, здоров'ю людини та навколишньому середовищу [8].

Як наголошує Чернявський С.С., за необхідності перевірки істинності вербальної інформації, отриманої на стадії досудового розслідування від підозрюваного, потерпілого або свідка, у слідчій практиці України застосовується призначення так званої психофізіологічної експертизи. Питання, що вирішує експерт під час даного виду дослідження, цілком відповідають критеріям, які висуваються до психологічного дослідження, що узгоджується з ч. 1 ст. 242 КПК України [9, с. 8].

У ході проведення слідчих (розшукових) дій з використанням допомоги спеціаліста поліграфолога є можливість визначити:

- достовірність показань особи відносно обставин конкретного злочину;
- наявність самообмов й ілюзорних уявлень особи про нібито вчинений ним злочин;
- коло осіб, причетних до злочину, або тих, які володіють інформацією відносно конкретного злочину;
- місце знаходження матеріальних доказів на місцевості та приміщенні, в тому числі, і безпосередньо під час обшуку;
- спрямування проведення психологічного обґрунтованого правомірного впливу на підозрюваного з метою його схвалення до дачі правдивих показань;
- достовірність показань при проведенні впізнання, комплексної психолого-психіатричної експертизи та інших процесуальних дій;
- правдивість показань свідків, достовірність даних, отриманих від очевидців, потерпілих чи заявників [10].

Слідчий має можливість підтвердити чи спростувати версію, що якщо під час допиту особи, яка підозрюється у заподіянні тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілого і яка при цьому надала дозвіл пройти опитування з використанням поліграфа, може бути не причетною до його вчинення. Звірівши цю версію з результатами поліграфа, у слідчого може вибудуватися певний вектор руху по інших слідчих версіях.

Очевидно, що законодавством України результати поліграфа не визнаються доказом у кримінальному судочинстві, однак отримана інформація носить орієнтувальний характер і у сукупності з іншими доказами може допомогти встановити особу, яка вчинила цей злочин.

Частіше злочини зазначеної категорії вчиняються групою осіб. У такому випадку у слідчого по кримінальному провадженню може бути декілька підозрюваних. Тому слід детально аналізувати їх показання, встановити усі протиріччя і розбіжності. Адже особливою проблемою кваліфікації виступає умисел особи на заподіяння таких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть, а також враховується і рівень небезпеки загрози життю і здоров'ю в момент заподіяння відповідних ушкоджень.

Відповідно у слідчого виникають логічні питання під час допиту підозрюваного: «Хто наніс заключний удар особі, внаслідок якого настала смерть?». У такому випадку слідчому потрібно аналізувати великий обсяг доказової інформації (показання свідків, підозрюваного, обставини при яких було вчинено злочин, спосіб вчинення і т. д.) і не обмежуватись тільки допитом, адже є і інші слідчі (розшукові) дії, наприклад, доцільно в згаданому випадку провести слідчий експеримент.

Аналізуючи сучасний процесуальний статус слідчого, слід констатувати, що він не дозволяє йому ефективно проводити розслідування, тому потребує корекції кримінально-процесу-

альний статус слідчого – фактичного центральної фігури стадії досудового розслідування. Під час аналізу положення ст. 40 КПК є підстави констатувати, що процесуальний статус слідчого виписаний не досить чітко, а за кількома позиціями його повноваження значно звужені порівняно із правилами, які передбачалися ст. 114 КПК (1960) [11, с. 673].

Висновки. Таким чином, правильно обрана тактика та методика слідчим проведення допиту учасників кримінального процесу по зазначеній категорії злочинів надає можливість ефективно здійснити розслідування і отримати необхідну інформацію. Метою допиту учасників кримінального провадження є з'ясування місця, часу, способу вчинення та обстановки, мотиву, характеристик особи потерпілого, що є запорукою у встановленні усіх важливих обставин у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел:

1. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: Науково-практичний посібник. К.: Атіка, 2009. 64 с.
2. Порубов Н. И. Допрос в советском уголовном судопроизводстве. Минск, 1973. 368 с.
3. Криміналістика: підручник / кол. авт.: В. М. Глібко, А. Л. Дудніков, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. 684 с.
4. Кунтій А. І. Тактика допиту неповнолітнього свідка під час розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. С. 386–393.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. Ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Юстиніан, 2012. 1224 с.
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
7. Настільна книга слідчого (колектив авторів). К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 708 с.
8. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України: наказ МВС від 13.11.2017 року № 920. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17>
9. Чернявський С. С. Проблеми використання поліграфі під час досудового розслідування. *Використання поліграфа в правоохоронній діяльності: проблеми та перспективи*: матеріали III Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Київ, 7–8 лютого 2015 р. К.: Нац. акад. внутр. Справ, 2015. С. 7–10.
10. Половникова Ж. Ю. Применение полиграфа в системе МВД Украины. URL: <http://www.poligraph.com.ua/crimpol/article2.htm>.
11. Аленін Ю. П. Напрями удосконалення законодавства з метою підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування. *Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування*: колективна монографія / за заг. ред. Ю. П. Аленіна. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 656–679.